اختلاف تعديل الصوت بتلفظ صوت الياء في العبرية الاسرائيلية
(العبرية الاسرائيلية الشرقية مقابل العبرية الاسرائيلية العامة)

أ.م عماد حماد عبد كلية اللغات- قسم اللغة العبرية

التغييراللغوي بطبيعة الحال هوأي تغيُّر يصيب اللغة بفعل عوامل داخلية أو خارجية أو هو انتقال ظاهرة لغوية من حالة إلى حالة أخرى أو حلول ظاهرة لغوية محل ظاهرة لغوية أخرى في مرحلة من مراحل تاريخ اللغة المعينة . وتزداد سرعة التغير اللغوي في لغة ما بازدياد انتشار تلك اللغة بين غير أهلها، وبازدياد عدد المتكلمين بها وتنوعهم؛ لأن انتشارهم في مناطق تحتكّ فيها بلغات أخرى يجعلها تفقد بعض خصائصها الخفية الدقيقة. والتأثر بلغة أخرى يؤدي بها إلى التغير السريع.

أما أسباب التغير الأخرى فهي داخلية، وقد تنشأ من وجود شوائب أو ألفاظ غير مقبولة، فتجري محاولات لإزالتها، بالإضافة إلى أن فئات من الجماعات الكلامية ترغب في كثير من الأحيان في استعمال ألفاظ أجنبية مستحدثة بدلا من ألفاظ غريبة، فينشأ عن ذلك تهذيب في اللغة يساعد على انتشارها. ومن أسباب التغير الأخرى الميول الطبيعية لدى سائر البشر صوب بذل الجهد الأقل والاتصال الأوضح، وطبقا لهذه النظرة فإننا نفسّر حذف بعض الأصوات أو إدغامها

في هذا البحث، سنأتي على معاجة الاختلاف والتغير الذي قد يطرا على تلفظ صوت الياء في العبرية الاسرائيلية ، وهو يقع ضمن التغيير الذي قد يصيب النظام الصوتي برمته أو جزءا منه او قد يصيب النظام الصرفي والنظام النحوي وقد يقع في دلالة الألفاظ وفي المفردات.ويقصد بالتغير الصوتي هو التغير الذي حدث في مستوى الصوت المفرد أو الحركة، وهذا التغير غير شعوري أي أنه تلقائي غير متعمد ولا دخل فيه للإرادة الإنسانية، وهو بطيئ الحدوث إذ قد يستغرق آلاف السنين أو مئات السنين ومحدودٌ بمكان معيَّن؛ لأنّ معظم التغير الصوتي يقتصر أثرها على بيئة معينة ولا يوجد تغير صوتي لحق جميع اللغات الإنسانية على صورة واحدة. ويتحقق هذا التغير بأحد الأشكال الآتية أو بأكثر من شكل واحد.مثل

اختفاء أصوات قديمة من اللغة او تحول صوت إلى صوت آخر وفقا لشروط معينة في بيئته الصوتية وبالتالي فأن :

العبرية الاسرائيلية قد تغيّر نظامها الصوتي تغيرا كبيرا عند مقابلة النظام الصوتي للعبريةالشرقية مقابل العبرية العامة كذلك استحداث تلفظات جديدة للصوت مثل الذي طرأ على الياء في اللغة العبرية الاسرائيلة .فالتغير اللغوي اذن هو ظاهرة لغوية اجتماعية تصيب أي لغة لأسباب داخلية تتعلق بالجماعات اللغوية وخارجية تتعلق بالعوامل الاجتماعية من امتزاج بين الثقافات واحتكاك بين الحضارات، وهجرات سكانية سلمية أو فتوحات استعمارية أو غزوات حربية. والثانية: إن التغير اللغوي يصيب اللغة في جميع مستوياتها الصوتية والصرفية والنحوية والدلالية والمعجمية. و من أشكال التغير الصوتي في اللغة العبرية الاسرائيلية اختفاء أصوات قديمة من اللغة وتحول صوت إلى صوت آخر وفقا لشروط معينة في بيئته الصوتية واستحداث أصوات جديدة فيها ذلك ماسنتناوله في هذا البحث وبخاصة اختلاف تعديل الصوت بتلفظ صوت الياء في العبرية الشرقية مقابل العبرية العامة. وقد توصل الباحث الى جملة من النتائج اظهرت تلك الاختلافات واضحة من ماساقه من امثلة ذات صلة بما قدم له .

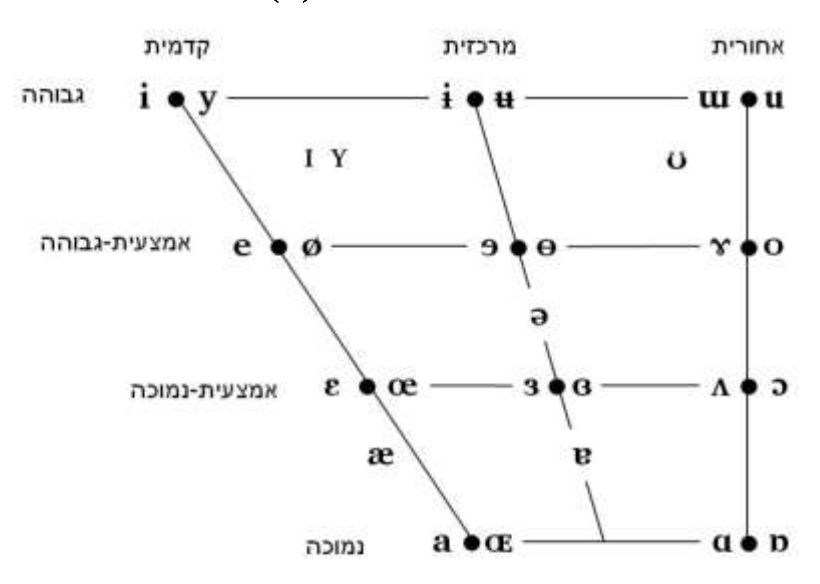
שנוי האיפוניה במבטה היו"ד בעברית הישראלית
(ישראלית מזרחית לעומת ישראלית כללית)

פרופ"ע עמאד חמאד עבד מחלקת השפה העברית

כל שפה טבעית משתמשת במכלול אמצעים המיועדים להימנע מרצפים פונטיים שאינם מעלים בין עיצורים בין תנועות ، עם זאת ،אין ספק בהשפעת הגה היו"ד על מבטה המשפט ،וההשפעה זאת ،עלכלפנים אינה מוגבלת על המלה הסופית ، לכלהפחות، בהקפדת הדיבור. הווית תדירה זאת הופעתה כמעט בהתגשמות הפיכת את אות היו"ד לדו-תנועה . זאת אומרת אפשר לנתוח את השנוי בצורה פונטית כדי להוצאי את ההבדל שחל במבנה היסודי של ההברות ،ולהוכח את זאת ، נבין כלתחלה את השפעת מרכיבי התנועות על השנויהפונטי הכרוךבההבנההמדוקת של האודיטוריה،הן בהעלאהובהורידהוהן בהנמכהוחצרה את היו"ד.

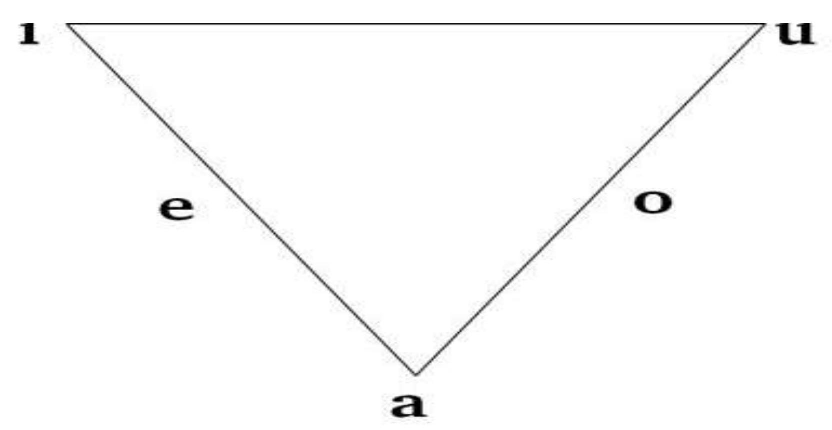
<u>האלפבית הפונטי של העברית הישראלית</u>

כל התנועות האפשריות לביצוע ,האלפבית הפונטי הבינלאומי (IPA) נותן נקראות תנועות æ(ייצוג ל -22 תנועות 12 .התנועות המסומנות לאורך מסגרת הטרפז(מלבדקרדינליות) שמונה מהן נחשבות ראשיות ,הן התנועות המסומנות מחוץ לטרפזמימין ומשמאל – ארבע תנועות קדמיות לא מעוגלות וארבע תנועות אחוריות מעוגלות .לתנועותהמופיעות בזוגות ,התנועה מימין היא זו המבוצעת בעיגול השפתיים (1).

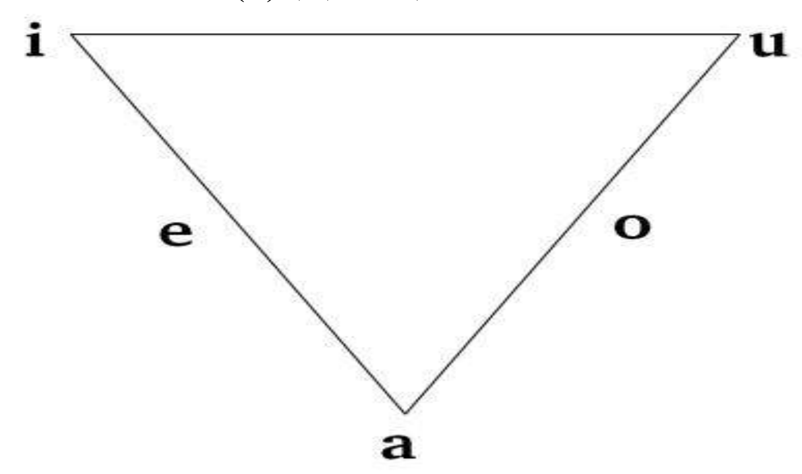

טרפז התנועות עם סימוני האלפבית הפונטי הבינלאומי בתיאור מערכות התנועות של שפות שמיות ,נוהגים להעמיד את התנועות הרלבנטיות לשפה בהקבלהלמקומן בטרפז התנועות .אם לשפה המתוארת שלוש תנועות בלבד , מעמידים את התנועות האלה ,ברגילשתי התנועות הגבוהות – קדמית (i

(ואחורית –) u (ותנועה נמוכה אחת) a (בצורת משולש .זה הוא המצב בתיאורי הערבית הקלאסית ודיאלקטים ערביים אחדים)(2)

משולש התנועות המייצג את היחסים בין שלוש תנועות :גבוהה-קדמית ,גבוהה-אחורית ונמוכה במקום תנועות גבוהות או נמוכות מציע האלפבית הפונטי הבינלאומי את המינוח תנועות פתוחות או סגורות בהתאמה למינוח העברי התנועות עמודים גם במערכת מאוזנת אשר בה תנועה נמוכה אחת בלבד אפשר להעמיד את התנועות בייצוג משולש. למשל ,לעברית הישראלית מערכת של חמש תנועות ,אשר אפשר לייצגן כדלקמן:(3)

משולש התנועות המייצג את היחסים בין חמש התנועות בעברית הישראלית

<u>אפייני האיפוניה בלשון העברית הישראלית ושנויה</u>

העברית הקדומה כפי שהיא נמסרת במסורת הנקוד הכירה הברות המסתיימות באות היו"ד השוואית ← يقابل حرف الياء(ي) في اللغة العربية ، המופיעה כתנועת e – תשע .וגם כתנועת i - ראי . y - הבית تقابل (حركات الكسر) . יש להבין כי עיצור זה סיים את ההברה הראשונה -לילה،ואת ההברות ש מקורן תנועת a דברי או תנועת o גוי וכן תנועת u גלוי ובזאת אות היו"ד מאפשרת אם כן בסוף הברה שמקורה תנועה לא קדמית. או תנועה קדמית . עדויות להיעדר ey הסוגרת הברת e מצויות בעברית העתיקה גם בעבריצ השומרונית יין ←ין (אחיטוב תשנ"ג:98,49)، גם בלדון חכמים יו"ד בעקבות

e לא מצביעה על y יוסי ← יוסה (בכתבי בבל) (4). על ידי שינוי התדר הבסיסי של הקול במהלך הדיבור. כלומר-העלאה והורדה של גובה הקול תוך כדי הפקת הדיבור. לאינטונציה יש השפעה גדולה מאוד על משמעות הדברים، עד כדי כך ששני מבעים זהים לחלוטין، הנבדלים זה מזה רק בדפוס האטימולוגי שלהם ، יכולים לקבל משמעויות שונות. באופן כללי ניתן לתארקול עולה، כאשר התדר הבסיסי של הקול עולה עם הזמן، קול יורד، כאשר התדר הבסיסי נעשה נמוך וכן הקול עולה-יורד، יורד-עולה או שטוח. אחד התפקידים העיקריים של האינטונציה הוא סימון גבה הצליל בכתיב הפונטי של המבע، כאשר הדוגמה הקלאסית לכך היא להבעת רגשות، הפתעה، כעס، לעג וכולי.(5)

צריך לציין כי ההדגשה נחשבת כאחת מתנועות היא הבלטה של מילה אחת לעומת יתר המילים במבע. ההדגשה מתבצעת לרוב על ידי הגברת עוצמת הקול، הגבהת התדר הבסיסי של הקול، האטת קצב ההגייה ושימוש בהגייה מוקפדת וברורה יותר. באמצעות ההדגשה، הדובר מסמן את מוקד המבע، כלומר- מבליט את המידע החשוב ביותר שברצונו למסור. ברמה שמעל המילה .כבר הראה , כי חלוקה תחבירית בין אם על פי גבולות של משפט או מבני תחביר אחרים – נשענת בעיקרה על שנוי התנעומה במבטא היו"ד העלולות להיות אפשריות כדלהלן:(6)

i+i=y i+i=I –a+y=ay a+i=e^ a+y=e^

a^+e^=e a+∨e=e

ˇi+ˇe=ˇe ˇ i+ˇi=ˇi ˇi+¯e=¯e ˇi+∨e=e ˇi+∨e= ᵒ

מסורת הספרדית של עברית מכירה ،גם כן- חמש תנועות : (o ،a ,e ,i ،ו u). ואין בהן תנועה מורכבת، וה עומדות ביסוד הפונטי בעברית הישראלית והן מתיחדות לעומת מערכת הניקוד הבבלית בעלת שש תנועות، שהמשכה במסורת מערכת הניקוד של יהודי תימן، והן לעומת תסורת הנקוד הטברני בעלת שבע התנועות ،המשמשים בטקסטים המנוקדית עכשיו.(אליעזר בן יההודה1903)امثلة: (7)

מרכיב מערכת העיצורים האשכנזית ומערכת התנועות הספרדית כמכנה המשתוף למסורת המבטי וההגייה העמד ביסוד מערכת הפונמות בעברית הישראלית ،מדובר במודל של תהליך חדש שבונוצרת לשון מעברשמאפייני צמצום התנועות כפי שהתרחש באופן טבעי בתקשורת בין אשכניזם לספרדים בישראל(האקדמיה ללשוןתש"ל161) ، על ידי השתדלות האשכנזים לדבר בהברה המזרחית בהפגשם יח עם ספרדים ולא להיפך(ילין לפי בן ייים תשנ"ב (8). (247

שואל،שכן ،צא، מלכי، זיתים،חברנו، מורה הלכה، בינינו، אין، איפה، כיון בניגוד למבטא האשכנזים המסורתית ،מבטא העברית החדשה מתבסס על התנועות לפי מסורת ספרד זאת אומרת :הוגים e הן כנגד צירי והן כנגדוללא התחשבות בכתיב. לכאורה ، האורתואפיה החדשה כדי להימנע מעיצור כפול ניתן(1)לבטל את ההכפלה ,למשל (yašan+nu > yašanu ישנו (1) ;(2) לחסום את התהליך שיגרום ליצירת העיצור הכפול :בעוד שב־ < / (katav+akatva/כתבה)נשמטת ה־ a, ב־(xagag+a/ > xagega /חגגה) חלה רק רדוקצייה ל־ e ולא השמטה מלאה ,כדי למנוע את יצירת הרצף)3 (gg;להפעיל דיסימילציה(mixxol > mikxol:מכחול.)(9)

לעתים לא רחוקות נמנעת הגייה רצופה של עיצורים שהאחד מהם קולי והאחרבלתי קולי .כדי שרצף כזה יהיה אחיד בקוליותו והגייתו תהיה קלה יותר , הקוליות(אוהיעדר קוליות)של אחד הסגמנטים מוטמעת בסגמנט שאחריו , למשל(yisgor > yizgor יסגור(yidkor > yitkor ,)ידקור .)מדובר באסימילציה לכל דבר — כמו החיכוךשל בגדכפ"ת ,המחיל את האופי הממושך של התנועה על העיצורהפוצץ והמיועד גם הוא להתגבר על פער גדול מדיי בין הגאים סמוכים.חיכוך כזהקיים כמובן גם בשפות אחרות(2) .(10)

<u>רצף הצלילות לשנוי את מרכז ההברה</u>

ברצף אופטימלי דרגת הצליליות עולה הדרגתית לקראת מרכז ההברה ויורדת הדרגתית לקראת סופה .ניתן ליישב הפרה של סולם הצליליות בכמה דרכים : (א) ברדוקצייה של עיצור צולל ובהפיכתו לעיצור הברתי(סילבי)המתפקד כפסגת ההברה ,כמו ה־ n ב־ button באנגלית) ;ב (בפירוק הרצף באמצעות תנועה המהווה גרעין של הברה חדשה .מכיוון ש־ y צלילי מ־ I, סולם הצליליות אינו מאפשר לנו להגות רצף כמוyla.d (يِ * m מילדים ,)ואנו מוסיפים תנועת עזר ועורכים מחדש את המבנה ההברתי של המילה : (ג) ye.la.dim.כך קורה גם בסוף המילה :מכיוון ש־צלילית מ־ c, hercl ממומש . her.cel דוגמה דומה :בעברית המקראית צורות כגון וַיִּשְׁבְּ(עתיד מקוצר של וַיִּשְׁבֶּה בצרור סופי)אפשריות ,אך צורות כגון* וַיִּפְן אינן אפשריות , בשל הפרה של סולם הצליליות ,ולכן הצרור נפרץ :וַיִּפֶן.

במקרים שנוצר רצף עיצורים הקרובים מדיי זה לזה מבחינה פונטית וקשה להגותם ב נפרד זה לצד זה ,ניתן לפרק את הרצף על ידי הוספת תנועה vadeti : avadti ~(עבדתי) ..במקרה של רצף תנועות שאינו אופטימלי ניתן להטמיע או להשמיט אחת מןהתנועות ברצף(seara ~ saara ~ sa:ra :סְערה.)אפשר לפרק רצף תנועות בלתי רצוי על ידי הוספת עיצורvanilla [*r*]ice cream : באנגלית.

<u>האיפוניה בשנוי תנועת היו"ד במרכיב ההברות</u>

השמטה ,הטמעה או החלשה קיצונית אמנם מקלות את ההגייה ,אך חסרונן בכך שהן עלולות לפגוע בהבחנה בין יחידות מורפולוגיות הדומות זו לזו בצורתן .

בדרך כלל אין מנוס מכך ,וההקשר מאפשר זיהוי נכון ,אך לעתים הדוברים נמנעים מיישומן של רדוקציות אם הן עלולות לפגוע בהבנה באופן מהותי . באנגלית ,למשל ,נוטים להטמיע t סופי לפני מילה הפותחת בעיצור ,כגון jus[*t* , now [0 >אבל לא אם אותו t מציינת את צורן העבר ,כגון . work[*t*] אבל במרבית המקרים פוטנציאל העמימות קיים .לעומת זאת הוספת תנועה או עיצור שומרת על שקיפות הבסיס תמיד ומונעת כל אפשרות של עמימות .צורת avadeti ,למשל ,מקיימת את הבסיס , avadוצורת —] *r*[ice אתice.

שנוי האיפוניה בנטיות רצפים שאינם אופטימליים (משפטים)

הוספת תנועה או עיצור כדי לפרק רצפים שאינם אופטימליים נועדה לספק צורךפונטי ותו לא ,ולכן ההגה הנוסף הוא בדרך כלל הגה מעבר" מינימלי " אוטומטי,שלא יגרום לעמימות כלשהי .בעברית הישראלית כשאנו זקוקים לתנועה כלשהי שתפרק צרור עיצורים קשה להגייה אנו נוטים להשתמש בתנועה — e ה"יורשת "של השווא ההיסטורי ,ששימש בתפקידים דומים . אפשרות אחרת היא פירוק באמצעות . i: filimמבחינה היסטורית i שימשה גם בפירוק צרורות זרים בתחילת המילה, כמו < / stadium / איצטדיון .בכל זאת התנועה המועדפת ,או ברירת המחדל ,בכל הקשור לפירוק רצפי עיצורים היא e. לעומת זאת במקרה שאנו נזקקים לעיצור שישמש הגה מעבר בין שתי תנועות רצופות לא ברור באותה מידה מהי ברירת המחדל .באנגלית vanilla [*r*]ice creamודומיו הם נדירים ,ולעתים ניתן להבחין ב עיצור סדקי בין שתי תנועות רצופות ,כמו בהגייה מוקפדת שלco[ʔ]ordinate ו־ . co[ʔ]operate בעברית הישראלית יש המבטלים בנסיבות מסוימות פעירה(היאטוס) בין תנועת פתח גנובה לתנועה שלפניה באמצעות עיצור סדקי כעיצור מעבר ,למשלnוַaxʔנוח , (4)אך יש ההוגים אותה מילהn ַ , waxדהיינו בוחרים ב־ w כהגה מעבר לביטול הפעירה .ואם התנועה שלפני הפתח הגנובה היא i או e, הגה המעבר (אם הוא מופיע)הואšal يَ(y: yaxשליח(saméyax ,)שמח .)אם כן מהו העיצור המועדף, או ברירת המחדל ,בעברית הישראלית כאשר אנו נזקקים לעיצור מינימלי שיבטל פעירה של שתי תנועות רצופות?

2. עיצור המעבר המועדף בעברית הישראליתכפי שצוין לעיל ,שלושת המועמדים הם העיצורים ה"מינימליים "של העברית:

ʔ, ע־w־y. ראשית נבדוק את מעמדו של ʔ כהגה מעבר .ההגייהn ַ axʔ שנזכרה לעיל אינהדוגמה לתופעה אופיינית בעברית ,וקשה לחשוב על מימושים דומים נוספים .בולוצקימציין כי הסותם הסדקי ʔ אינו ממומש בדרך כלל בעברית הישראלית 5 ,בין שמדוברב־ ʔ או ב־ ʕ מקוריים ובין שמדובר (לעתים קרובות פחות)ב־ h מקורי 6 .כאשר הואמופיע בכל זאת ,הוא אינו הגה מעבר אלא בגדר גלישה תחילית אל תנועה מוטעמתבחזקה ,בדרך כלל למטרת הנגדה אבל גם למטרות אחרות:

karʔamǓ ,lǓrti karֹ (אמרתי" קראה ,"לא" קרה)!""

ʕmaxsan(i)yot tʔ(ממחסניות טען)!
ʔšʕ(lשאל)!

זהו מימוש פונטי טבעי :הטעמה חזקה" מתוגברת "על ידי סותם סדקי ,כמצוי בשפות אחרות .גם באנגלית הסותם הסדקי שכיח למדיי בהטעמה יתרה למטרת הנגדה ,כמו בעברית:
I said “[ʔ]anchor”, not “[ʔ]anger”
תפקידו העיקרי של הסותם הסדקי אינו לשמש הגה מעבר בין שתי תנועות , אלא לעמוד בראש הברה מוטעמת כדי לחזקה co[ʔ]ordinate ;שנזכרה לעיל אינה שכיחה במיוחד ,ומופיעה במשלב של דיבור מוקפד בלבד .בעברית הישראלית קיימת מגבלה נוספת על הסותם הסדקי :אין זו הוספה פונטית אוטומטית של הסותם ,אלא תהליך המוגבל לעמדות שבהן קיימת אל"ף(וכן עי"ן ולעתים ה"א)באורתוגרפיה(כתיב,) וניתן לטעון תמיד שאם היא מתממשת בתנאים של הטעמה יתרה(למשל במילים כמו קופסאות ודוגמאות ,) אין זה אלא מימוש של ʔ הקיים ממילא במבנה העומק ,ולא הגה מעבר אוטומטי שמטרתו היחידה היא לבטל פעירה של שתי תנועות ברצף .הגייתו כהגה מעבר בצורות כמוn ֹ , axʔשבהן הוא אינו מופיע באורתוגרפיה ,נדירה למדיי.
בדרך כלל גם ההגה(חצי התנועה y)נוסף אם הוא קיים בכתיב ,כגון טרייה Triy ʕ ,))טבחיות ,זוויות .בכל זאת יש הבדל חשוב בין הגאי המעבר ʔ ו־ y y:מופיע גם במקרים שאינו קיים בכתיב או במבנה העומק — אחרי התנועהi, כמעבר טבעי לתנועה הבאה מיד אחריה ללא חציצת עיצור(היו"ד במילים הללו מציינת תנועה בלבד ,לא חצי תנועה (7) y נוסף גם בסמיכות לעמדה שקוים בה במקור ʔ או ;ʕ עיצור סדקי עשוי להופיע במקרים אלה רק בתנאים של הטעמה יתרה:
(h)evيh)ev > (h)evيya (הביאהa)
avيav > avيya(אביהָa)
bri̊briy > bri̊t(בריאותt)
kniʕkniy > kniʕ(כניעה)
tviʕtviy > tviʕ(תביעה)
anیyav ́ > anی av ́(אני אבוא)
ההבדל הבסיסי בין שני הגאי המעבר הוא אפוא בכך שהפוצץ הסדקי מוגבל למילים ש־ ʔ, ʕ או h התקיימו בהן במקור ,וגם אז מימושו מוגבל להברות המוטעמות בחזקה, ואילו y עשוי לשמש לביטול פעירה אחרי כל i או e ללא תלות במקור.
גם ההגה(חצי התנועה w)עשוי להיווסף במקרים שאינו קיים בכתיב — אחרי תנועה מעוגלת:
r̊r > r̊wax(ארוחהax)

(שמועה) ڶ < šmuڶšmuw

(כוחax)ֹwax < kֹk

הגאי המעבר y ו־ w היו קיימים כבר בעברית הקלאסית ובארמית המקראית . קימרון(8) מציין שהפעירה שבין הפתח הגנובה לתנועה שלפניה בוטלה כנראה באמצעות הגה מעבר(מעין y או ,w בהתאם לתנועה הראשונה < .reyaḥ :) reaḥ ,ruwaḥ < ruaḥ

שטיינר (9)מנתח בפירוט את תופעת הפתח הגנובה .הוא סוקר את ההשקפה הקלאסית(10) שעל פיה הפתח הגנובה לא הייתה תנועה ממש אלא הגה מעבר קצר שגונו גוןa, ומסכים שקרוב לוודאי זה היה מעמדה בשלבים קדומים של השפה ,אלא שעם הזמן, בשל שכיחותה ,הפכה לטענתו לתנועה ,ולאחר מכן חל ביטול של הפעירה באופן טבעי באמצעות הגה מעבר קצר y ,או(w בהתאם לתנועה הקודמת .)הוא מביא כמה עדויות לטענתו ,והמרכזית שבהן — בעקבות מורג ,ייבין ואחרים — היא נוהגם של בעלי המסורה לסמן את הפתח הגנובה בבואה בסביבת אם קריאה לא מתחת לחי"ת אלא מתחת לאם הקריאה : רֵיַח ,רוּחַ ,שִׂיַח .בכך ,לדעתו ,הנהיגו פשרה בין מסורת הכתיבה למסורת ההגייה שבה מומש הגה המעבר.

אם כן סביר להניח שחצאי התנועות הם עיצורי המעבר הבלתי־מסומנים (דהיינוהטבעיים ,המשמשים ברירת המחדל ,)בעוד שהסותם הסדקי מסומן (דהיינו הוא אינו הגה המעבר הטבעי ביותר ,והוא משמש רק במקרים מיוחדים .)במילים אחרות ,במעבר בין הברה המסתיימת בתנועה להברה הפותחת בתנועה העדפתנו הראשונה תהיה להוסיף חצי תנועה ולא סותם סדקי . טיעון דומה העלו בולוצקי ,לדרמן ושורצולד(11) . והסיבה לכך היא ,כאמור , שהסותם הסדקי מתפקד ביסודו לא כהגה מעבר בין שתי תנועות רצופות אלא כמחזק של תנועה מוטעמת בחזקה ,ורק בתנאי שייצוגו מופיע באורתוגרפיה , בעוד שחצי התנועה משמשת הגה מעבר אוטומטי ללא מגבלות.

<u>שנוי האיפוניה ביו"ד בנטית הפעלים</u>

הגה ה יו"דבנטיית העתיד של העברית הישראלית

מכיוון ש־ y הוא הגה המעבר הבלתי־מסומן אחרי ,i ברורה הכנסתו בגוף ראשון יחיד בעתיד(אחרי אני)בעברית המדוברת(12) :

אני elèx)ىanי ֹ yavى ~ anֹ ~ nyavֹ(< navאני אבוא (ֹ avىan

אלךan ~ nyeléx ~ nelèx <)ىyeléxan ىaxl يtאני אחליט(< naxl يt (

(< ~ > ~ אני אדבר אתו)ٍ adabér it ىtanي yaxlىt < anي< nyaxl

ٍndabér itٍ yedabér itى ~ anٍàndabér it

ىv ~ anֹixtىv < anֹxtىxtov < ànى(< nאני אכתובv)ֹ extىan

vڶ yiškىv < anڶiškىv < anڶ(< àniškאני אשכבv)ڶ eškىvanֹyixt

ההסבר:

1. דגמת הנטיה בעתיד הנורמטיבית אחידה למדיי ,למעט גוף ראשון יחיד . בבנייןפיעל ,לדוגמה ,הצורה היא *edaber* לכל אורך הנטייה למעט גוף ראשון יחיד ,שבוהיא*adaber*:

	יחיד		רבים
	זכר	נקבה	זכר/נקבה
גוף ראשון	adaber		nedaber
גוף שני	tedaber	tedabri	tedabru
גוף שלישי	yedaber	tedaber	yedabru

הלחץ לדגמה אחידה מוביל ל־ (ani edaber)בגוף ראשון יחיד.

2. בשל ה־ i של ani נוסף הגה המעבר: y‏ ani yedaber < ani edaber.

3. לאחר שהתמזגו צורות גוף ראשון יחיד וגוף שלישי יחיד ,נוכחות הבררה של כינוי הגוף אני הופכת לנוכחות חובה כדי לשמור על הבידול הסמנטי בין השתיים. ישי נוימן מצביע על כך שרדוקצייה של ani ל־ n עלולה להביא לעמימות נוספת: כפי שראינו לעיל ,בתנאים מסוימים של דיבור שאינו מוקפד צורת navo יכולה להתפרש' אנחנו נבוא 'או' אני אבוא ',צורת — nelex 'אנחנו נלך 'או' אני אלך 'וכן הלאה .ניתן אפוא לטעון כי בסגנון מוקפד יותר אני הוא בגדר חובה בגוף ראשון יחיד גם כדי להבדיל בינו לבין גוף ראשון רבים , ששם כינוי הגוף אינו נשמר בדרך כלל.

4. מצורות הגוף הראשון והגוף השני בנטית העתיד צורת גוף ראשון יחיד היא השקופה פחות ,מכיוון שאין היא כוללת ולו שריד לכינוי הגוף העצמאי ,שכן מרבית דוברי העברית אינם מבטאים את הסותם הסדקי של ʔadaber הנורמטיבית בדיבור טבעי שוטף .כל שאר הצורות שומרות על שרידים של כינויי הגוף העצמאיים שלהן בדמות תחילית הגוף — בדומה לצורות הפועל בגוף ראשון ובגוף שני בזמן עבר ، הכוללות שרידים שקופים של כינויי הגוף ולפיכך אינן מחייבות כינוי גוף מפורש (כל זה נוסף לגורם הקרבה אל הדובר , המקל על זיהוי הגוף .)היעדרו של כינוי גוף ספציפי בגוף ראשון יחיד בעתיד הופך את כינוי הגוף אני לחובה.

הבסיס לצורות אלה מקורו אפוא בהוספה פונטית טבעית של y אחרי ה־ i של aniבדיבור שאינו מוקפד הדבר נעשה אוטומטית ,בשל הקרבה הפונטית שבין i ל־ y והצורך בהגה מעבר בין i לתנועה הבאה אחריה .משום שמדובר ב־ i פונטית, ברור גם מדועanی yixtَ ◌ vהופך ל־anی ixtَ◌ : vההברה yi אינה הברה מועדפת כלל, מכיוון שהפרש הצליליות בין הרישה לבין פסגת ההברה הוא מינימלי .משום כך, למשל(yisrael ,ישראל)ממומשת תמיד y .israel עשוי להיות ממומש בנסיבות אלה רק אם הוא בא בהברה מוטעמת ,למשל בהגיית השם יצחק בפי דוברי יידיש: yي(cxakשם החיבה איציק ي cikנהגה —כמצופה — בעיצור סדקי?ي , cikבמקרה של הטעמה ניכרת.)

עדות למעמדו החדש שלהיו"ד זה מצויה גם בכתיב ,בדוגמאות של דיבור
<u>ישיר שנשלפו ,בעיקר ממרכיב ספרותי(15)</u>

1.[....]בעלבון ,הסוף שלך הגיע ,יא מלוכלך ,יא נבלה ,צרח ודמעות חונקות את גרונו ,חתיכות אני יעשה ממך ,ואגרופיו הקטנים התנופפו בפראות בתוך סוגר זרועותיו של אביו.

2.הוא וצחי הביטו רגע זה בזה .אבא הושיט לו את החוקן" ,עכשיו אתה תעשה את הפו ,אני ישים את המישחה ".צחי אחז בחוקן בדבקות והחל מפיח בו ברצינות ,לשונו נשוכה [...]

3. [...]מבליגה על משהו" :והאמא שלכם שמה יד שלה קרה ,רטובה ,בתוך יד שלי ,ואמרה ,עכשיו גם אני יקרא אותך מאמצ'ו ,ותזכרי בבקשה שפה, בארצישראל שלנו ,קוראים אותו עכשיו רק [...]

4.[...]זכרונותיה שאותם חילקה בקמצנות גדולה ,רק ברגעי חסד נדירים ,מה שהיה היה ,בפנסיה אני יכתוב ספר זכרונות לספר על הכל ,ואז איהי ואוהו, יוכי ,אבל עכשיו זה לא הזמן [...]

5.[...]אחד בניו יורק ,אחד בניו ג'רסי ,אחד בברוקלין — .ואם חמישה מיליון דולר — ?אני יעשה עוד סניף בלוס אנג'לס — .ואם זה עשרה מיליון דולר? אמר לו ,לפסיכולוג [...]

6.[...]מהם מוכרים גם הם זה דורות ואינם מזוהים עם שפת הפריפריה דווקא. הבולט שבהם הוא" אני יעשה "במשפטים כמו" :איפה אני ישכב" ,"למה שאני יזכור" ,"בחיים אני לא ישכח

7.אני שוקל לפרוש מעסקי המחשבים ,למה עכשיו תקעו אותי בסֶבִּיט .תגידו גאדג'טים ,אני יגיד לכם נאצים .כי בסופו של דבר מה זה גרמנים ?אתם אמרתם .האמת :גם אני אמרתי.

המסקנות

עם הזמן חלה התפתחות מעניינת :תוספת ה־ y אחרי ה־ i של ani היא כה שכיחה היום שכבר אינה פונטית אוטומטית כשהייתה .אילו המשיכה להיות פונטית אוטומטית, ניתן היה לצפות שלא תחול במקרה שהפועל אינו בא מיד אחרי ה־ i של , ani ואין זה כך .גם כאשר מפריד ביניהן רצף אחר ,ה־ y עומד בעינו , ani yavo :ולצדהani lo/kvar yavoוכדומה.

אין באיפונה ערעור על מעמדו של y כהגה המעבר הבלתי־ מסומן הכללי בעברית הישראלית ;מדובר כאן אך ורק על התגבשותה של צורת נטייהבעתיד בעברית הישראלית ,ש־ y זכה בה למעמד פונולוגי עצמאי .כאמור לעיל y , ו־ w משמשים הגאי מעבר ,אבל רק ההגאים y ו־ w משמשים בררת המחדל,? במקרהשהדובר זקוק להגה מעבר שאין לו אחיזה באורתוגרפיה y :במעבר בין iלתנועהשאחריה ,ו־ w במעבר בין u או o לתנועה שאחריה.

לאקיימת תנועה מורכב בת קשורה ביו"ד בעברית העתיקה אלא משום החלת התפתחות פונטיתבעברית הישראלית באחת ממסורות מבטא העברית בימי הביניים היינו מבחינים בין תנועות גדולות לקטנות המקבילות להן:היאך، הידד،אוי، די، טיוטה.

השנוי באיפוניה של היו"ד מהווה היסוד הפונטי לחלק את טרפז התנועות בהתאם ל: המבנה האורגניתי: הכמותית، הטבעית، וההערכה בנטיה.

רבוי התנועות בא לעברית האשכנזית מתוך התפתחות פנימית בלשון שאינה עברית، היינו מעתק התנועות הגדול שחל ביידש ובניבים גרמאניים אחרים ، ובמסגרתו חלו שינויי תנועות אחדים ובכלל אלה נעתקה תנועת e בהברה פתוחה לץ.

במסורת העברית המוקפדת כל צירי נהג כתנועה מרכבת، וכך קפידוהמלמדים להורות בקריאה : צירי אלף ←שד.

קיים הבדל במבטא המילים העבריות המשמשות בעברית המזרחית לבין מבטאן לפי כללי קריאת האותיות וסימני הניקוד בלשון הקודש .

אין הטבע המזרחי של השפה העברית ישראלית (אזרחית –כללית)،אלא דרישות המובנות ההדדית ביצירתלשון מעברה בין בעלי מסורות השונות הנחוצים למפת לשוני מכיל את השאיפה לפצוע אותה דרך האיפוניה המסמינת את היו"ד.

הערות

١. S. Bolozky, “Surface Geminates (*dageš forte*) in Israeli Hebrew” Textures and Meaning: Thirty Years of Judaic Studies at the University of Massachusetts *Amherst*,ed. L. H. Ehrlich et al., electronic publicati (http://www.umass.edu/judaic/anniversaryvolume), ٢٠٠٤, p. ٣٤٤; O.

(Rodrigue) Schwarzwald, “Modern HebrewConsonant Clusters”, *Perspectives on Language and Language Development: Essays in Honor of Ruth A. Berman*, ed. D. Diskin Ravid and H. Bat-Zeev Shyldkrot,Dordrecht ٢٠٠٤, p. ٤٦

2. ר 'למשל א('רודריג)שורצולד ,פרקים במורפולוגיה עברית ,תל־אביב תשס"ב ,ג , יחידה ,8 עמ119.'

3. ר 'למשל ח 'רוזן ,העברית שלנו :דמותה באור שיטות הבלשנות ,תל־אביב תשט"ז ,עמ ' 157 ;
ש 'בולוצקי" ,שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת ,"מדברים עברית :לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל ,בעריכת ש 'יזרעאל ומ 'מנדלסון(תעודה , יח ,)תל־אביב תשס"ב ,עמ. 241 '

4. א 'לאופר ,פרקים בפונטיקה ובריִשום פונטי ,ירושלים תשס"ט ,עמ. 212 '

5.פרט למימוש פונטי אוטומטי בראש ההברה ,שכמעט לא ניתן להבחין בו.

6. בולוצקי(לעיל הערה ,)3 עמ. 256 — 255 '

7.פרופ 'משה פלורנטין הפנה את תשומת לבי לכך שהתופעה קיימת כבר בעברית המקראית,אם כי היא מתועדת בה באופן לא שכיח למשל בניקוד השם דָּנִיֵּאל daniyyel שמבחינה אטימולוגית ברור שלא היה בו כל y מקורי.

8..א 'קימרון ,ארמית מקראית ,מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת ,ירושלים תשס"ב ,עמ ' 32

٩. R. C. Steiner “A-Coloring Consonants and Furtive *Pataḥ* in Biblical Hebrew and Aramaic According to the Tiberian Masorah” , צפנת פענח : מחקרי לשון מוגשים לאלישעקימרון במלאות לו שישים וחמש שנה ,בעריכת ד 'סיון ,ד ' טלשיר וח 'כהן ,באר־שבע תשס"ט,עמ.* 155 —* 143 '

C. Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, ١, .10 Berlin ١٩٠٨, p. ١٩٨; H. Bauer and P. Leander, *Historische Grammatik der hebr ischenSprache des Alten Testamentes*, Halle ١٩٢٢, p. ١٦٩ (a); P. Joüon and T. Muraoka,*A Grammar of Biblical Hebrew,* Rome ١٩٩١, §٢١c S. Bolozky, S. Lederman, and O. Rodrigue Schwarzwald, “On Glides ١١ Modern Hebrew” (unpublished manuscript), University of Massachusetts Amhers.

12.בולוצקי(לעיל הערה ,)3 עמ. 254 '

13רדוקצייה קיצונית של ani ל־ n מתרחשת רק בדיבור שאינו מוקפד .היקרויות נמצאו בהקלטות ספורדיות שונות שבוצעו על ידי המחבר במשך השנים.

14ר 'בולוצקי(לעיל הערה ,)3 עמ. 255 — 254 '

15 .בעבודה הסמינריונית" סוגיות בענייני הגה וצורה ,"שהוגשה באוניברסיטת בן־גוריון בשנת תש"ס .

המקורות

العربية:

أولمان. دون سنة .دور الكلمة في اللغة .ترجمة كمال بشر. القاهرة: دون مطبعة.

الخولي، محمد علي . .مدخل إلى علم اللغة .صويلح: دار الفلاح.1997

فايد، وفاء كامل ..بحوث في العربية المعاصرة .القاهرة: عالم الكتب.2003

ماريوباي ..أسس علم اللغة .ترجمة أحمد مختار عمر. ليبيا: طربلس.1973

محمد،مناف مهدي . .علم الأصوات اللغوية .بيروت: عالم الكتب.1998

العبرية:

1. ר 'למשל א('רודריג)שורצולד ,פרקים במורפולוגיה עברית ,תל־אביב תשס"ב ,ג ,יחידה 8,
2. ר 'למשל ח 'רוזן ,העברית שלנו :דמותה באור שיטות הבלשנות ,תל־אביב תשט"ז
3. ש 'בולוצקי" ,שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת ,"מדברים עברית :לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל ,בעריכת ש 'יזרעאל ומ 'מנדלסון(תעודה ,יח ,)תל־אביב תשס"ב
4. א 'לאופר ,פרקים בפונטיקה ובריש ום פונטי ,ירושלים תשס"ט
5. פרט למימוש פונטי אוטומטי בראש ההברה ,שכמעט לא ניתן להבחין בו.
6. רופ 'משה פלורנטין הפנה את תשומת לבי לכך שהתופעה קיימת כבר בניקוד y מקורי בעברית המקראית מבחינה אטימולוגית ، תל אביב،תשפ"ב
7. א 'קימרון ,ארמית מקראית ,מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת ,ירושלים תשס"ב ,עמ '9.מחקרי לשון מוגשים לאלישעקימרון במלאות לו שישים וחמש שנה ,בעריכת ד 'סיון ,ד ' טלשיר וח 'כהן ,באר־שבע תשס"ט
10. בעבודה הסמינריונית" סוגיות בענייני הגה וצורה ,"שהוגשה באוניברסיטת בן־גוריון בשנת תש"ס .

الاجنبية:

- C. Brockelmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen, ١, .10 Berlin ١٩٠٨, p. ١٩٨; H. Bauer and P. Leander, Historische ischenSprache des Alten Testamentes, Halle ١٩٢٢, p. ١٦٩ ںGrammatik der hebr (a); P. Joüon and T. Muraoka,A Grammar of Biblical Hebrew, Rome ١٩٩١, §٢١c S. Bolozky, S. Lederman, and O. Rodrigue Schwarzwald, “On Glides ١١ Modern Hebrew” (unpublished manuscript), University of Massachusetts Amhers.
- R. C. Steiner “A-Coloring Consonants and Furtive Pataḥ in Biblical Hebrew and Aramaic According to the Tiberian Masorah” צפנת פענח:
- S. Bolozky, “Surface Geminates (dageš forte) in Israeli Hebrew” Textures and Meaning: Thirty Years of Judaic Studies at the University of Massachusetts Amherst,ed. L. H. Ehrlich et alelectronic publicat (http://www.umass.edu/judaic/anniversaryvolume, ٢٠٠٤.

(Rodrigue) Schwarzwald, “Modern HebrewConsonant Clusters”, Perspectives on Language and Language Development: Essays in Honor of Ruth A. Berman, ed. D. Diskin Ravid and H. Bat-Zeev

المصادر الالكترونية: الانترنيت

-החלטות בדקדוק ,"אתר האקדמיה ללשון העברית
http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision٣.html

-כללי הפיסוק ,"לשוננו לעם ,טבת התשס"ב .ראו גם באתר האקדמיה ללשון העברית[
http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision٥.html

-שאלות קבועות ,"אתר האקדמיה ללשון העברית
http://hebrew-academy.huji.ac.il/question٣.html

-כללי הכתיב חסר הניקוד ,"לשוננו לעם ,טבת התשס"ב .ראו גם קיצור באתר[

http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision٤.html

http://www.ravmilim.co.il מילון ההווה ,"שושנה בהט ומרדכי מישור ,ספרית מעריב